

Elektromos vezetőképesség két dimenzióban (10 pont)

A munka elkezdése előtt olvasd el a külön borítékban található általános utasítást!

Bevezetés

Az új generációs, félvezető technológiára alapuló eszközök (mint például számítógép chippek vagy napelemek) fejlesztéséhez a kutatók kiemelkedő transzport tulajdonságokkal, például kis elektromos ellenállással rendelkező anyagokat keresnek. Ezeknek a tulajdonságoknak a méréséhez véges méretű mintákat, véges kontaktellenállású kontaktusokat és speciális geometriát használnak. Ezeket a hatásokat figyelembe kell venni ahhoz, hogy meghatározzák az anyagok valódi tulajdonságait. Ezen kívül egy vékonyréteg egész másképp viselkedik, mint egy tömbanyag.

Ebben a feladatban elektromos tulajdonságok mérését fogod tanulmányozni. Két különböző definíciót fogunk használni:

- **R ellenállás**: Az ellenállás egy minta vagy egy eszköz elektromos tulajdonsága. Ez az a mennyiség, amelyet egy adott méretű adott mintán mérünk.
- **ρ fajlagos ellenállás**: A fajlagos ellenállás egy anyagjellemző tulajdonság, amely meghatározza az ellenállást. Ez magától az anyagtól és külső körülményektől, mint például a hőmérséklet függ, de független a minta geometriájától.

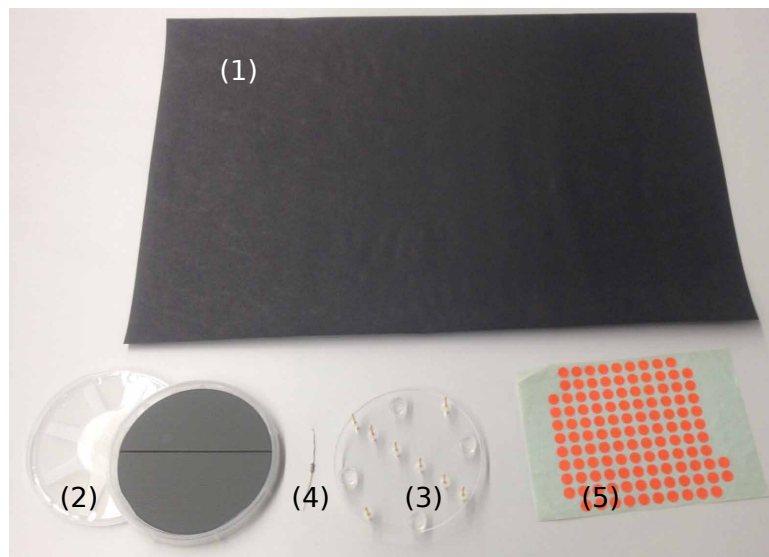
Főleg az úgynevezett *vékonyréteg ellenállást* fogod mérni. Ez a fajlagos ellenállás osztva a nagyon vékony réteg vastagságával.

A vékonyréteg anyagok eélektromos ellenállásának mérését befolyásoló következő paraméterek hatását fogjuk vizsgálni:

- a mérő áramkörök,
- a mérési geometria
- és a minta méretei.

Egy vezető papírlap és egy fémmel bevont szilícium szelet lesznek a minták.

Az eszközök jegyzéke

1. ábra: Csak ehhez a méréshez tartozó további eszközök.

1. Grafittal borított vezető papírlap
2. Egy vékony króm réteggel beborított szilícium szelet (egy szelettartóban)
3. Plexiüveg lap 8 rugós tűvel
4. Egy ohmos ellenállás
5. Színes öntapadó pöttyök

Fontos figyelmeztetések:

- A szilícium szelet könnyen eltörik, ha leesik, vagy ha meghajlítod. Ne érh hozzá és ne karcold meg a fényes fémes felületét!

Utasítások

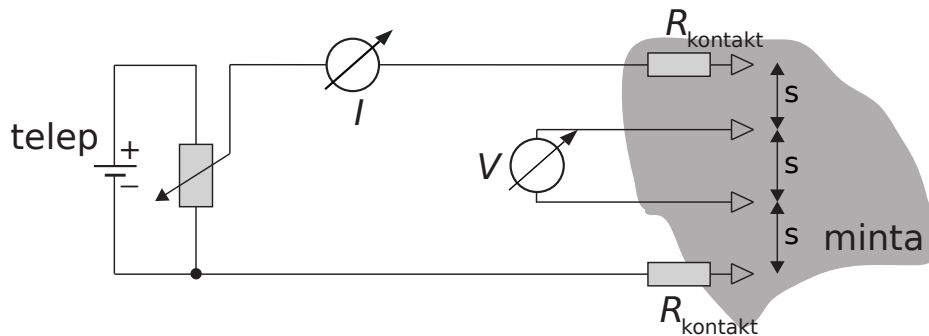
- Ebben a mérésben a jelgenerátort egy DC feszültségforrásként használsz. Ebben az üzemmódban a jelgenerátor egy állandó feszültséget ad ki az (5)-ös "voltage" és a (7)-es "GND" csatlakozó között. A számok az általános utasításban lévő fényképre vonatkoznak.
- A feszültséget (0- 5 V tartományban) a bal oldali, (3)-as "adjust voltage" potenciométerrel lehet szabályozni a csavarhúzó segítségével.
- Amikor ezt a mérést csinálod, akkor győződj meg arról, hogy a hangszórót meghajtó része a jelgenerátornak ki van kapcsolva a (8)-as kapcsolóval. Ezt úgy ellenőrizheted, hogy megméred a feszültséget a (6)-os "speaker amplitude" ellenőrző csatlakozó és a (7)-es "GND" csatlakozó között. Ha a hangszóró meghajtó rész ki van kapcsolva, akkor a két csatlakozó között nulla a feszültség.

Part A. Négy pontos (four-point-probe, 4PP) mérés (1,1 pont)

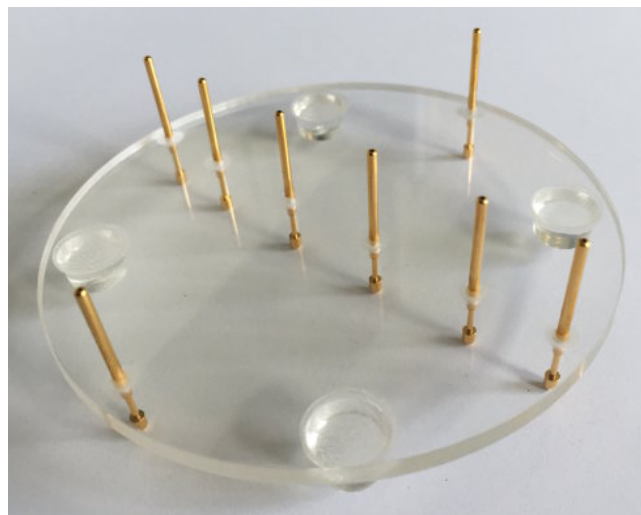
A fajlagos ellenállás pontos méréséhez a feszültségméréshez használt kontaktusokat el kell különíteni az áram bevezetéséhez használt kontaktusoktól.

Ezt a módszert négy pontos (four-point-probe, 4PP) ellenállásmérésnek nevezik. A négy érintkezőt a lehető legegyszerűbben, szimmetrikusan helyezik el: az I áram az egyik külső (forrásnak nevezett) érintkezőn át folyik be a mintába, majd minden lehetséges úton áthalad a mintán, végül a másik külső érintkezőn (nyelő) kilép a mintából. Közben a V feszültséget egy bizonyos s úthosszon mérik a mintán.

Minden egyszerűvé válik, ha egy szimmetrikus elrendezést használunk, azaz ugyanaz az s távolság van minden érintkező között, és az érintkezők a minta közepén vannak, ahogy a következő ábra mutatja:

Az $I(V)$ görbe ábrázolja a minta $I - V$ karakterisztikáját, és lehetővé teszi a minta darab ellenállásának meghatározását. A következőkben kizárólag a 4PP módszert fogjuk használni. Először a képen látható nyolc érintkező közül négy, lineárisan, *azonos távolságban* elrendezett érintkezőt.

2. ábra: Akrilüveg lemez a 4PP mérésekhez, négy gumi lábbal és a négy érintkezővel.

A következő méréshez a teljes vezető papírlapot használd!

Fontos tanácsok az összes ezutáni méréshez:

- A papírlap hosszú oldala a referencia. A négy érintkező legyen ezzel párhuzamos helyzetben.
- Figyelj, hogy a papírlap beborított (fekete) oldalát használd, és ne a barna hátoldalát. Megjelölheted a helyes orientációt színes öntapadó pöttyökkel.
- Ellenőrizd, hogy a papíron nincsenek lyukak vagy vágások!
- Ebben a mérésben az érintkezőket a lehető legközelebb helyezd a minta középpontjához.
- Nyomd az érintkezőket elegendő erővel, hogy mindegyik jól érintkezzen. A műanyag lábak épp csak érintsék a felületet.

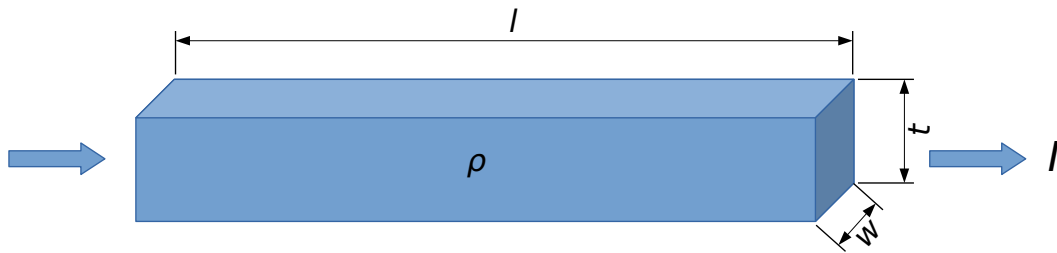
A.1	Négypontos (4PP) mérés: Mérd meg a V feszültségesést egy s hosszúságú darabon a rajta átfolyó I áramerősség függvényében. Legalább 4 értéket mérjél, készíts táblázatot, és ábrázold az I áramerősséget a V feszültségesés függvényében az Graph A.1 grafikonon!	0.6pt
------------	---	-------

A.2	Határozd meg az $R = \frac{V}{I}$ effektív elektromos ellenállást a Graph A.1 grafikon alapján!	0.2pt
------------	--	-------

A.3	A Graph A.1 grafikon alapján határozd meg az R ellenállás ΔR hibáját!	0.4pt
------------	--	-------

Part B. Vékonyréteg ellenállás (0,3 pont)

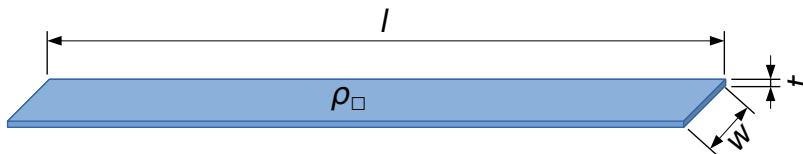
A ρ fajlagos ellenállás egy olyan anyagra jellemző tulajdonság, amely segítségével egy adott méretű 3D vezető ellenállása meghatározható. Tekintsünk egy rudat, amely hossza l , szélessége w és vastagsága t :

A fenti, vastag vezető R elektromos ellenállása:

$$R = R_{3D} = \rho \cdot \frac{l}{w \cdot t} \quad (1)$$

Hasonlóan ehhez definiálhatjuk egy $t \ll w$ és $t \ll l$ vastagságú 2D vezető ellenállását is

$$R = R_{2D} = \rho_{\square} \cdot \frac{l}{w}, \quad (2)$$

ahol a $\rho_{\square} \equiv \rho/t$ ("rho box") vékonyréteg ellenállást használjuk. Ennek mértékegysége ohm: $[\rho_{\square}] = 1 \Omega$.

Fontos: A (2) egyenlet csak homogén árameloszlásnál és a vezető keresztmetszeti síkjában konstanspotenciál esetében érvényes. A felszínen lévő pontszerű kontaktusok esetében ez nem teljesül. Ebben az esetben meg lehet mutatni, hogy a vékonyréteg ellenállást az ellenállásból így lehet kifejezni:

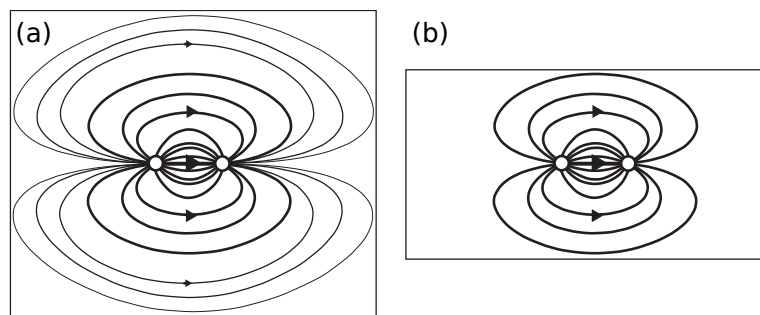
$$\rho_{\square} = \frac{\pi}{\ln(2)} \cdot R \quad (3)$$

ahol $l, w \gg t$.

B.1 Számítsd ki a papír $\rho_{\square}$ vékonyréteg ellenállását a part A rész 4PP mérései alapján! Ezt az értéket ρ_{∞}-nek fogjuk nevezni (és a part A részben mért ellenállást R_{∞}-nek), mert a teljes lap méretei sokkal nagyobbak, mint az érintkezők s távolsága: $l, w \gg s$.	0.3pt

Part C. Mérések különböző mintaméretekkel (3,2 pont)

Mostanáig a minta véges w és l méretét nem vettük figyelembe. Ha a minta mérete kisebbé válik, akkor csak kisebb áramot tud vezetni állandóan tartott feszültség mellett: ha a fehér köröcskével jelzett két kontaktusra feszültséget kapcsolunk, akkor az áram minden lehetséges, egymást nem keresztező úton folyni fog, amit a vonalak ábrázolnak: minél hosszabb a vonal, annál kisebb az áram, amit a vonal vastagsága szemléltet. Egy kisebb (b) mintánál azonos feszültség esetén az áram lecsökken, mert kevesebb lehetséges áramút van. Emiatt a mért ellenállás megnő:

A fajlagos (és a vékonyréteg) ellenállás nem változhat a minta mérete függvényében. Így, ahhoz hogy a mért ellenállásokat vékonyréteg ellenállásokká alakítsuk a (3) egyenlettel, be kell vezetnünk egy $f(w/s)$ korrekciós tényezőt:

$$\rho_{\square} = \frac{\pi}{\ln(2)} \cdot \frac{R(w/s)}{f(w/s)}. \quad (4)$$

Egy olyan mintánál, ahol $l \gg s$ az f tényező csak a w/s aránytól függhet, és nagyobb, mint 1: $f(w/s) \geq 1$. Az egyszerűség kedvéért csak a w szélességtől való függésre koncentrálunk, és csak azt biztosítjuk, hogy a minta elég hosszú legyen a méréseinkhez. Feltesszük, hogy az érték nagy méreteknél a helyes $\rho_{\square}$ értékhez tart:

$$R(w/s) = R_{\infty} \cdot f(w/s) \quad \text{ahol} \quad f(w/s \rightarrow \infty) \rightarrow 1.0. \quad (5)$$

C.1 A 4PP-módszerrel mérd meg az $R(w, s)$ ellenállásokat 4 különböző, 0,3 és 5,0 tartományban változó w/s érték esetében, és jegyezd fel eredményeidet a **Table C.1** táblázatba! Biztosítsd, hogy a minta hossza legalább ötszöröse legyen az érintkezők távolságának: $l > 5s$, és hogy a minta l hosszúsága mindig a páírlap ugyanazon (hosszú) oldala mentén legyen. Minden egyes w/s értékhez mérd meg a feszültséget 4 különböző áramérték esetén, és számítsd ki az átlagos $R(w/s)$ ellenállást a 4 mérésből. Eredményeidet írd be a **Table C.1** táblázatba! 3.0pt

C.2 Számítsd ki $f(w/s)$ értékét minden egyes méréshez! 0.2pt

Part D. Geometriai korrekciós tényező: skálatörvény (1,9 pont)

A part C részben láttad, hogy a mért ellenállás skálázódik a w/s szélesség – érintkező-távolság aránnyal.

A part C részben kapott adatokból kiindulva a következő alakú függvényt választunk a mérésstartományunkban lévő adatok leírására:

$$\text{Az illesztő függvény: } f(w/s) = 1.0 + a \cdot \left(\frac{w}{s}\right)^b \quad (6)$$

Vedd észre, hogy nagyon nagy w/s estén $f(w/s)$ 1.0 kell, hogy legyen.

D.1	Annak érdekében, hogy a (6) egyenlettel leírt modell függvény illeszkedjen a part C részben felvett $f(w/s)$ adatokra, válaszd ki a legmegfelelőbb milliméterpapírt (lineáris Graph D.1a , semi-log Graph D.1b , vagy log-log Graph D1.c) az adatok ábrázolására!	1.0pt
------------	---	-------

D.2	Határozd meg az a és b paraméterek értékét az illesztésből!	0.9pt
------------	---	-------

Part E. A szilícium szelet és a van der Pauw-módszer (3,4 pont)

A félvezetőiparban a félvezetők és fém vékonyrétegek elektromos (vékonyréteg) ellenállásának ismerete nagyon fontos, mert ezek határozzák meg az eszközök működését. A következőkben egy szilícium szelettel fogsz dolgozni. A félvezető szelet be van borítva egy nagyon vékony króm réteggel (csak a fényes oldala).

Nyisd ki a szelettartót (forgasd a RELEASE nyíl irányába a tetejét) és vedd ki a szeletet. Legyél óvatos, ne ejtsd le, ne törjed el, ne karcold meg és ne érijél hozzá a fényes oldalához. A méréshez helyezd az asztalra úgy, hogy a fényes oldala nézzen felfelé.

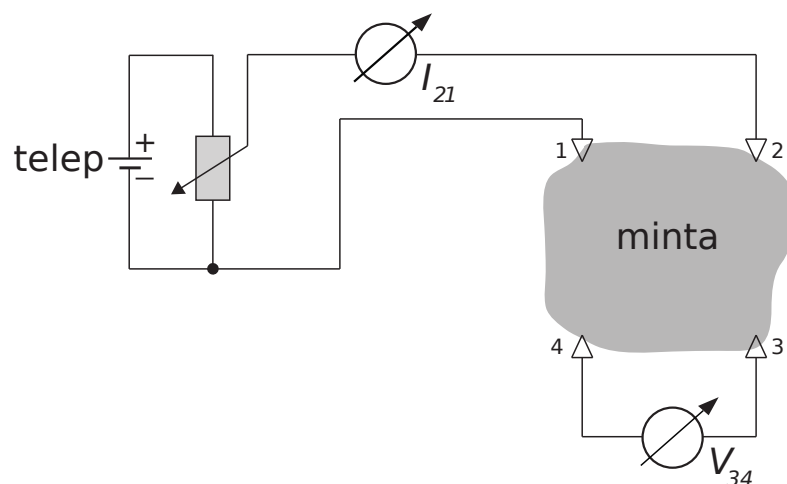
E.1 Használd ugyanazt a 4PP összeállítást, mint az előbb, hogy megmérjed a V feszültséget az I áramerősség függvényében. Írd fel a szeleted sorszámát az Answer Shee megfelelő helyébe. Ezt a számot a műanyag szelettartón találod. 0.4pt

E.2 Ábrázold az adatokat a **Graph E.2** grafikonban, és határozd meg a R_{4PP} ellenállást! 0.4pt

E.3 Annak érdekében, hogy meghatározd a korrekciót egy kör alakú mintára, mint amilyen a szelet, közelíteni fogjuk a minta effektív w szélességét a szelet $D = 100$ mm átmérőjével. Ezzel a feltételezéssel számítsd ki a w/s arányt. Használd a (6) egyenletben felírt illesztőfüggvényt és az a és b paramétereidet, hogy meghatározd a $f(w/s)$ korrekciós tényezőt a szelet méréshez. 0.2pt

E.4 Számítsd ki a króm réteg $\rho_{\square}$ vékonyréteg ellenállását a (4) egyenlettel! 0.1pt

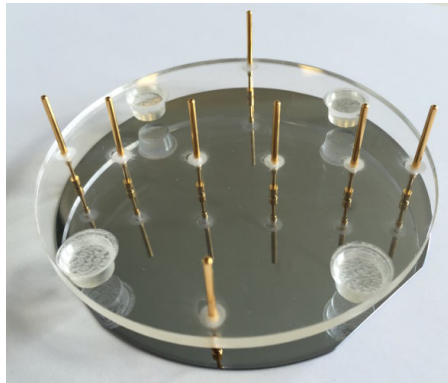
Annak érdekében, hogy a vékonyréteg ellenállást pontosan mérhesse a geometriai korrekció nélkül, a Philips mérnöke, L.J. van der Pauw kifejlesztett egy egyszerű mérési módszert: A négy érintkezőt a tetrszögletes alakú minta peremére erősíti, ahogy az az ábrán látható (1-től 4-ig számozva). Az áram két szomszédos érintkezőn át folyik, pl. az 1-es és 2-es érintkezőn, a feszültséget pedig a 3-as és 4-es érintkező közt méri. Ez az $R_{I,V} = R_{21,34}$ ellenállás értéket eredményezi

Szimmetriaokokból $R_{21,34} = R_{34,21}$ és $R_{14,23} = R_{23,14}$. Van der Pauw megmutatta, hogy egy tetszőleges, de egyszerűen összefüggő (nincsenek lyukak) alak és pontszerű kontaktusok esetében érvényes a következő egyenlet:

$$e^{-\pi R_{21,34}/\rho_{\square}} + e^{-\pi R_{14,23}/\rho_{\square}} \equiv 1. \quad (7)$$

3. ábra: 4PP eszköz a fémmel bevont szilícium szeleten. A kör alakú szelet jobb oldalán egy vágás van, nevezzük ezt "él"-nek.

Csatlakoztasd a négy rugós érintkezőt úgy, hogy a mérő érintkezők egy négyzetet formáljanak. Köss két szomszédos érintkezőt az áramforrásra az árammérővel, és kösd a maradék kettőt a feszültségmérőre. Forgasd addig a négyzete, amíg egyik oldala párhuzamos a szelet "él"-ével.

E.5 Vázold a áram szállító kontaktusok irányítottágát és a szelet "él"-ét. Mérd meg a V feszültséget legalább 6 különböző I áramértéknél, nagyjából egyforma közőkkel. Írd be az eredményeket a **Table E.5** táblázatba! 0.6pt

E.6 Ismételd meg az eljárást úgy, hogy az áramot szállító kontaktusok merőlege- sek az első lépésben használt elrendezéshez képest. Írd be az eredményeket a **Table E.6** táblázatba! 0.6pt

E.7 Ábrázold az adatokat egy közös **Graph E.7** grafikonba, különböző színeket vagy/és szimbólumokat használva. Határozd meg az átlagos $\langle R \rangle$ értékeket a két görbéből! 0.5pt

E.8 Behelyettesítve az összes $R_{kl,mn}$ helyére $\langle R \rangle$ -t, oldd meg a (7) egyenletet $\rho_{\square}$ -ra, és határozd meg a króm réteg $\rho_{\square}$ vékonyréteg ellenállását! 0.4pt

E.9 Hasonlítsd össze a lineáris elrendezéssel kapott eredményt (**E.4**) és a van der Pauw-módszerrel kapott eredményt (**E.8**). Add meg a két méréssel kapott eredmény különbségét, mint relatív hibát, százalékban! 0.1pt

E.10 A króm (Cr) réteg névleges vastagsága 8 nm . Használd ezt az értéket és a van der Pauw-módszerrel kapott végső eredményt a Cr fajlagos ellenállásának meghatározására az (1) és (2) egyenlet felhasználásával! 0.1pt